

AMIRA TRNKA-UZUNOVIĆ

Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu

SPECIFIČNOSTI PARTIKULE *ḤATTĀ* U ARAPSKOM JEZIKU

Sažetak

Partikule (*al-ḥurūf*) su u arapskom jeziku jedna od tri vrste riječi koje se u formalnom pogledu definiraju kao nepromjenjive, a u semantičkom kao nepunoznačne riječi čije se značenje postiže tek u kontekstu. Neke od partikula mijenjaju svoje semantičko polje promjenom sintaksičkog okruženja, što može predstavljati problem u razumijevanju arapskog teksta.

Partikula *ḥattā* gradi različite sintaksičke kontekste u kojima obavlja više funkcija, što rezultira mnoštvom njezine semantike. Ovaj rad nastoji predstaviti je u svim njenim funkcijama s ciljem skretanja pažnje na uvjete pod kojima se realizira konkretna funkcija, kao i na značenja koja postiže u određenim sintaksičkim okvirima.

Uvidom u tradicionalnu i savremenu lingvističku literaturu u ovome radu želimo pokazati da partikula *ḥattā* može biti u funkciji veznika, prijedloga, partikule otpočinjanja te konjunktivne partikule. Njene različite funkcije realiziraju se u određenim sintaksičkim okruženjima u kojima je njen zadatak spojiti određene dijelove rečenice ili uvesti jedan neovisan sadržaj i ostvariti određeno značenje.

Ključne riječi: partikule, veznici, prijedlozi, arapski jezik, gramatika.

Uvod

Partikule su pored imena *asmā'* i glagola *af'āl* jedna od tri vrste riječi u arapskom jeziku koje u semantičkom pogledu odlikuje nepunoznačnost.¹ Općenito, za razliku od imenica i glagola, „partikule se, bez obzira na novonastale potrebe društva ili stvaralačku moć govornika u proizvodnji novih riječi, ne mogu stvarati i kao nove leksičke jedinice uvoditi u jezik, niti unositi iz drugih jezika kao strane riječi.“² Pri tome neke od njih imaju svoje

1 Prema mišljenju tradicionalnih, kao i većine savremenih gramatičara, partikule su jedna od tri vrste riječi čija semantika, za razliku od druge dvije vrste (imena i glagoli), zavisi od konteksta. Ovaj rad se, kada je u pitanju klasifikacija riječi te postavljanje gramatičkih pravila, bazira na toj tripartitnoj klasifikaciji riječi u arapskom jeziku i preovlađujućem tradicionalnom pristupu u definiranju gramatičkih pravila.

2 Mustafa Jahić, „Partikule kao vrsta riječi u arapskom jeziku“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knjiga XXXI, Sarajevo, 2010, str. 140.

jedinstveno značenje i sintaksičke karakteristike, dok druge obuhvataju šire sintaksičko pa onda i semantičko polje.³

Arapsko-arapski rječnici nude, uglavnom, slična tumačenja partikule *ḥattā*, navodeći primjere za različite njene funkcije: prijedložnu za iskazivanje krajnje tačke u realizaciji nekog cilja, vezničku za spajanje sadržaja, konjunktivnu koja djeluje na prezentsku formu glagola, partikule otpočinjanja za uvođenje neovisnog sadržaja. Tako, npr. *al-Mu'ḡam al-wasīf* navodi slijedeća značenja partikule *ḥattā* u različitim njenim funkcijama: prijedlog u značenju *do* (poput prijedloga *illā*)⁴, upućuje na došezanje krajnjeg cilja i uz ovo značenje navodi se primjer iz Kur'ana *حَتَّى مَطَّلَعَ الْفَجْرَ* koji u prijevodu Besima Korkuta glasi *Dok zora ne svane*. Doslovno prevedeno značilo bi *do svitanja zore*.⁵ Slijedeća funkcija navedena u ovom rječniku je veznička, a primjer glasi *قَدِمَ الْحَجَّاجُ حَتَّى الْمَشَاةِ* *Stigli su hodočasnici, čak i oni koji su pješaci*. Ovoj partikuli u prijevodu odgovara vezni izraz kojeg čini partikula *čak* u kombinaciji sa veznikom *i*.⁶ Treće je značenje otpočinjanja novog neovisnog sadržaja kao u primjeru stiha pjesnika čije ime se ne navodi *فَوَا عَجَبًا حَتَّى كَلَيْبٌ تَسْبِينِي* *O kakva li jada, čak i psi me izgrdiše*. Rječnik navodi i značenje *kako bi, da*, poput partikule *كَي* ukoliko dolazi ispred prezenta glagola u formi konjunktiva kojim se označava radnja smještena u budućnost u odnosu na radnju rečenice sa kojom je povezuje ova partikula⁷, prezentirano u primjeru 217. ajeta sure *al-Baqara* koji dijelom glasi: *وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ* *Oni će se neprestano boriti protiv vas da vas odvrte od vjere vaše*.⁸

U istom rječniku navodi se i posebno značenje partikule *ḥattā* koje se dovodi u vezu sa semantikom partikule *illā* u funkciji izuzimanja, a kao primjer naveden je stih anonimnog pjesnika: *لَيْسَ الْعَطَاءُ مِنَ الْفُضُولِ سَمَاحَةً حَتَّى تَجُودَ*

3 Sintaksički termini korišteni u ovome radu, poput veznika, partikule otpočinjanja, konjunktivne partikule, jesu prevodilačka rješenja arapskih termina koji se ponekad ne podudaraju sa istim u bosanskom jeziku, ukoliko takav postoji, i tako trebaju biti shvaćeni;

4 Ibrāhīm Muṣṭafā, Aḥmad Ḥasan al-Zayyāt, Ḥāmid 'Abd al-Qādir, Muḥammad 'Alī al-Naḡḡār, *al-Mu'ḡam al-wasīf*, al-Maktaba al-islāmiyya li al-tibā'a wa al-našr wa al-tawzī', s. a., str. 154.

5 Besim Korkut, *Kur'an s prevodom*, Sarajevo, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Sarajevo, 1987, str. 598, *al-Qadr*, 5. U nastavku rada citirani su primjeri istog prevodioca Kur'ana.

6 Partikula ili riječica *čak*, koju prepoznavamo kao ekvivalent partikuli *ḥattā*, u *Gramatici bosanskoga jezika* se spominje kao riječica koja ističe značenje riječi uz koju dolazi. Dževad Jahić, Senahid Halilović, Ismail Palić, *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000, str. 302-303.

7 Ibrāhīm Muṣṭafā, Aḥmad Ḥasan al-Zayyāt, Ḥāmid 'Abd al-Qādir, Muḥammad 'Alī al-Naḡḡār, *al-Mu'ḡam al-wasīf*, str.154.

8 Al-Qur'ān, *al-Baqara*, 217.

وَمَا لَدَيْكَ قَلِيلٌ *Nije davanje darežljivost osim ako /sve dok/ ne daješ i ono čega malo imaš.*⁹

Arapsko-srpskohrvatski rječnik Teufika Muftića nudi dvije varijante ove partikule s obzirom na funkciju, to je prijedlog u značenju *do* i veznik u značenju *čak*. Obje varijante ponuđene su i u različitim kombinacijama sa drugim partikulama i sa značenjima koje te sintagme postižu.¹⁰

Ako analiziramo sadržaj gramatika arapskog jezika napisanih na bosanskom jeziku, ili jezicima iz okruženja, možemo primijetiti sljedeće:

U *Gramatici arapskog jezika* Teufika Muftića, u poglavlju pod naslovom *Vežnici* i u okviru *naporednih (koordinativnih) veznika*, naveden je i veznik *hattā* u značenju *pa čak i, šta više*, zatim u okviru naslova *Zavisni (subordinativni) veznici* u funkciji vremenskog veznika u značenju *(sve) dok ne* i u značenju *čim*, te kao posljedični (konsekutivni) veznik u značenju *(tako) da*.¹¹ U okviru poglavlja *Međusobno vezivanje* – عَطْفُ النَّسَقِ, u sklopu veznika spomenut je i veznik *hattā* bez navođenja primjera,¹² dok se u poglavlju pod naslovom *Sastavne (kopulativne) rečenice* u okviru poglavlja *Složene rečenice* ova partikula navodi u svojoj vezničkoj funkciji i u posebnom značenju *začuđenosti*,¹³ kao i u sklopu teme *Priloške rečenice*, u okviru koje su navedena dva primjera *zavisne vremenske*, tri primjera *zavisne posljedične rečenice* i jedan primjer *namjerne rečenice*.¹⁴

U *Gramatici arapskog jezika* Šaćira Sikirića, Muhameda Pašića i Mehmeda Handžića autori su u prvom dijelu spomenuli partikulu *hattā* u okviru naslova *Prijedlozi* u značenju *do, na*, navodeći primjer حَتَّى السَّحْرِ u značenju

9 Ibrāhīm Muštafā, Aḥmad Ḥasan al-Zayyāt, Ḥāmid ‘Abd al-Qādir, Muḥammad ‘Alī al-Naḡḡār, *al-Mu‘ājam al-wasīf*, str. 154.

10 Teufik Muftić, *Arapsko-srpskohrvatski rječnik*, I, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1973, str. 593.

11 Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, Ministarstvo obrazovanja, nauke i sporta Federacije BiH, Sarajevo, 1998, str. 348-349.

12 Ibid., str. 515.

13 Naveden je primjer koji glasi: اجْتَمَعَ امْسٍ فِي فَيْاءِ بَيْتِنَا بَعْضُ جِيرَانِنَا حَتَّى اَزْدَحَمَ فِيهِ جَمِيعَ اَوْلَادِهِمُ الصِّغَارُ. *U dvorištu naše kuće skupiše se jučer neki naši susjedi pa se u njemu natiskaše, čak i sva njihova sitna djeca.* Ibid., str. 622.

14 Navedena su dva primjera vremenske rečenice: كَمِىنَ الْهَارِبِ فِي الْعَايَةِ الْمُجَاوِرَةِ حَتَّى رَجَعَتِ الْمُطَارِدَةُ: *Čim su me njemu predstavili, ustao sam i rukovao se s njim, ma in* إلى المدينة *Bjgunac se krio u obližnjoj šumi (sve) dok se potjera nije vratila u grad* و صَافَحْتُهُ قَدْمُونِي إِلَيْهِ حَتَّى نَهَضْتُ وَ صَافَحْتُهُ *Čim su me njemu predstavili, ustao sam i rukovao se s njim, dva primjera posljedične: لم يُنْجَحْ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلُونَ حَتَّى إِتَمَّ كَانُوا مُضْطَرِّينَ أَنْ يُسْجَبُوا* *tako da bismo ubrzo mogli završiti posao* و صَافَحْتُهُ قَدْمُونِي إِلَيْهِ حَتَّى نَهَضْتُ وَ صَافَحْتُهُ *Čim su me njemu predstavili, ustao sam i rukovao se s njim, i jedan primjer namjerne rečenice: اَتَّقَنَّ عَمَلَكُ أَبَدًا حَتَّى تَنْجَحَ فِي حَيَاتِكَ!* *Uvijek temeljito radi svoj posao da bi uspio u životu.* Ibid., str. 640-644.

do zore.¹⁵ U drugom dijelu iste *Gramatike* autori ovu partikulu spominju u sklopu veznika i u značenju *čak* u dva primjera.¹⁶

U *Udžbeniku savremenog arapskog jezika* autora Radeta Božovića ovu partikulu srećemo samo u sklopu *namjernih veznika* u okviru lekcije pod naslovom *Glagolski načini*, uz kratku napomenu u okviru fusnote da *veznik* حَتَّى „ima složenu upotrebu i značenje“. Naveden je jedan primjer njegove upotrebe u rečenici.¹⁷

U *Gramatici arapskog jezika* autora Darka Tanaskovića i Anđelke Mitrović ovu partikulu srećemo u okviru teme *Glagolski načini* kao jednu od konjunktivnih partikula u značenju *da bi*,¹⁸ zatim u okviru teme *Predlozi* u funkciji prijedloga u značenju *do*¹⁹ te u okviru poglavlja *Sintaksa rečenice* u funkciji *namernog veznika* u značenju *da, da bi, kako bi*²⁰, kao i veznika koji uvodi *vremensku (temporalnu) rečenicu* u značenju *(sve) dok ne i čim*.²¹ Za razliku od Božovića, autorski par Tanasković - Mitrović ne navodi niti napomenu o specifičnostima upotrebe ove partikule.

Dakle, u spomenutoj literaturi na bosanskom jeziku i jezicima iz okruženja partikula *hattā* je spominjana samo u kontekstu obrade određenih tema, pri čemu fokus nije bio na partikuli niti je skrenuta pažnja na njene različite manifestacije u funkcionalnom i semantičkom pogledu. Osim toga, njeno predstavljanje bazirano je na principu postojećih ekvivalenata u jezicima priređivača spomenutih gramatika.

Arapska gramatika u djelu al-Fawā'id al-'abdiyya Mustafe Ejubovića Mustafe Jahića u okviru određenih poglavlja donosi prikaz ove partikule na bazi arapske gramatike, a ne po principu ekvivalenata u bosanskom jeziku. U poglavlju *Apozitivi* i u okviru naslova *Vezivanje pomoću veznika – العطف*

15 Šaćir Sikirić, Muhamed Pašić i Mehmed Handžić, *Gramatika arapskog jezika*, I-II, Starješinstvo Islamske zajednice u SR BiH, SR Hrvatskoj i SR Sloveniji, Sarajevo, 1981, I dio, str. 175.

16 Navedeni primjeri glase: مَاتَ النَّاسُ حَتَّى الْأَنْبِيَاءِ *Pomrije svijet, čak i božiji poslanici* i قَدِمَ الْحَجَّاجُ حَتَّى الْمَشَاءِ *Došli su hodočasnici, čak i pješaci*. Ibid., II dio, str. 94.

17 Navedeni primjer glasi: سَارَ حَتَّى وَصَلَ إِلَى الْمَدِينَةِ *Išao je dok nije stigao do nekakvog grada*. Rade Božović, *Udžbenik savremenog arapskog jezika*, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Sarajevo, 1988, str. 81. Ovdje napominjemo da se lično ne slažemo sa upotrebom termina *namjerna rečenica*, *vremenska* ili *posljedična* za jedan tip arapske rečenice, jer arapska sintaksa ih ne prepoznaje kao takve.

18 Darko Tanasković i Anđelka Mitrović, *Gramatika arapskog jezika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005, str. 43.

19 Ibid., str. 343.

20 Ibid., str. 364.

21 Ibid., str. 368-369. Napominjemo da su termini *namerna rečenica* i *namerni veznik*, *vremenska/temporalna rečenica* i *temporalni veznik* po uzoru na sintaksičke termine u gramatici srpskog jezika također neprepoznati kao takvi u kontekstu sintakse arapske rečenice.

بِالْحُرُوفِ naveden je primjer ove partikule u vezničkoj funkciji. U poglavlju *Partikule - الحُرُوفِ* i u okviru naslova *Partikule aneksije - حُرُوفُ الإِضَافَةِ* predstavljena je u funkciji prijedloga, uz napomene da obavlja i funkciju veznika kao i partikule otpočinjanja rečenice. Navedeni su i uvjeti pod kojima se realiziraju spomenute funkcije, uz brojne primjere kojima se argumentiraju određeni stavovi.²² U poglavlju *Veznici - حُرُوفُ العَطْفِ* ova partikula je, također, detaljno predstavljena u funkciji veznika, a navedeni primjeri će biti korišteni u nastavku ovoga rada u svrhu argumentiranja određenih stavova.²³

Zadatak ovoga rada jeste predstaviti različite funkcije partikule *ḥattā* slijedeći učenja istaknutih gramatičara i pri tome pratiti njeno semantičko pomjeranje u cilju pravilnog razumijevanja konteksta u kojem se javlja. Na osnovu ponuđenih primjera i na bazi komparacije različitih stavova doći će se do odgovarajućih zaključaka koji će definirati različite semantike ove partikule u različitim sintaksičkim okvirima.

Funkcije partikule *ḥattā*

Partikula ḥattā u funkciji veznika

Partikula *ḥattā* u svom sintaksičkom opusu može obavljati funkciju veznika, partikule otpočinjanja, prijedloga i konjunktivne partikule.²⁴

Svojom semantikom upućuje na značenje dosezanja krajnje vrijednosti (*ḡāya*), bilo u smislu povećanja ili smanjenja značenja sadržaja poslije njega u odnosu na sadržaj prije, bez obzira na to da li se radi o nečemu pohvaljenom ili pokuđenom, o apstraktnom ili konkretnom. Iako se prema nekim gramatičarima radi o partikuli koja ima različite funkcije, ali ne i vezničku, mi ćemo ponuditi argumente koji opravdavaju mišljenje druge grupe, koja smatra da ona obavlja i funkciju veznika.²⁵

22 Mustafa Jahić, *Arapska gramatika u djelu al-Fawā'id al-'abdiyya Mustafe Ejubovića*, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 2007, str. 587-592.

23 Ibid., str. 636-638.

24 Konjunktivna partikula *ḥattā* se najčešće spominje kao funkcija prijedložne *ḥattā* u uvjetima kada sadržaj poslije nje nije eksplicitno iskazano ime, nego je to neiskazani ili interpretativni *masdar* (مَصْدَرٌ مُؤَوَّلٌ) sa impliciranom partikulom اِنَّ, što rezultira konjunktivnom formom prezenta glagola. Međutim, protagonisti škole u Kufi smatraju ovu funkciju partikule *ḥattā* zasebnom, te ćemo je i mi u ovome radu predstaviti kao zasebnu partikulu. Vidjeti: al-Raḍī, al-Astrabāḍī, Muḥammad bin al-Ḥasan, *Šarḥ al-Raḍī 'alā Kāfiya Ibn Ḥāḡib*, I-IV, obrada: Yūsuf Ḥasan 'Umar, Tarablus, Libya, Ḡāmi'a Qār Yūnus, 1975, IV, str. 53; 'Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāff*, I-IV, Dār al-ma'ārif, al-Qāhira, 1980, IV, str. 333-338; al-Murādī al-Miṣrī al-Mālikī, *al-Ġinnī al-dānī fi ḥurūf al-ma'ānī*, obrada: Faḥr al-Dīn Qabāwa - Muḥammad Nadīm Fāḍil, Dār al-kitāb al-'ilmiyya, Bayrūt, 1413. h/1992, str. 554; M. Jahić, *Arapska gramatika u djelu al-Fawā'id al-'abdiyya*, str. 589.

25 Veznička priroda ove partikule je bila predmet rasprava ranih gramatičara. Prema sljedbenicima Škole u Kufi ova partikula ne može biti veznik, jer su sadržaj poslije

Ako povučemo paralelu između partikule *ḥattā* u vezničkoj funkciji sa veznicima u bosanskom jeziku, zaključit ćemo da se radi o sastavnom vezniku koji spaja sadržaje u istom smislu (*tašrīk fī al-ḥukm*) i, poput veznika *tumma*, upućuje na slijed sa odgodom (*tarīb bi al-muhla*),²⁶ koja je, prema al-Rađiju, u ovom slučaju kraća u odnosu na odgodu koju podrazumijeva *tumma*,²⁷ npr. *لَمْ يَنْخَلِ الْغَنِيُّ الْوَرَعُ بِالْمَالِ حَتَّى الْأَلْفِ وَلَمْ يَقْصِرْ فِي الْعِبَادَةِ حَتَّى التَّهَجُّدِ* *Pobožan bogataš ne škrтари imetkom, čak ni hiljadama, niti skraćuje u molitvi, čak ni noćni namaz /ne izostavlja/.*²⁸ U rečenici primjećujemo vezane sadržaje s ciljem postizanja krajnje vrijednosti u pohvalnome značenju, pri čemu oba sadržaja učestvuju u tom istom smislu. Padežno stanje vezanog imena poslije veznika odgovara imenu sa kojim se spaja, dok je utjecaj regensa - u prvoj rečenici prijedlog *bi*, a u drugoj *fī* - ostvaren preko veznika.²⁹ Svi pokazatelji sintagmatskog povezivanja upućuju na vezivanje sadržaja veznikom, pri čemu semantika ovog veznika (*gāya*) doprinosi novom kvalitetu veze ostvarene na ovaj način.

U slijedećem primjeru imamo sadržaje vezane ovim veznikom s ciljem dosezanja krajnje vrijednosti, sada u pokuđenom smislu i sa istim primjerom utjecaja regensa na sadržaj poslije veznika, bez njegovog ponavljanja *حَسِبَ النَّجِيلِ أَمْوَالَهُ حَتَّى الدَّرْهَمِ وَ ارْتَضَى لِنَفْسِهِ الْمَعَايِبَ حَتَّى الاسْتِجْدَاءِ* *Škrtač svoje bogatstvo krije, čak i dirhem, ne stidi se svojih slabosti, čak i kad moli za poklon.*³⁰ Sadržaji spojeni ovim veznikom se ne realiziraju neposrednim nizanjem kao kad su spojeni veznikom *fa*, niti sa odgodom kao u slučaju veznika *tumma*. Zato su ga neki gramatičari definirali kao odgodu koja je vremenski između neposrednog slijeda sa veznikom *fa* i odgode sa veznikom *tumma*.³¹ Međutim, obrati li se pažnja na semantiku vezanih sadržaja, čini se da vrijeme njihovih

partikule *ḥattā* smatrali iskazom koji podrazumijeva ispušteni regens (vidjeti: Muṣṭafā Ḥamīda, *Asālīb al-‘atf fī al-Qur‘ān al-Karīm*, al-Šarīka al-miṣriyya al-‘ālamīyya li al-našr - Longman, al-Qāhira, 1999, str. 187; al-Murādī al-Miṣrī al-Mālikī, *al-Ġinnī al-dānī fī ḥurūf al-ma‘ānī*, str. 546; M. Jahić, *Arapaska gramatika u djelu al-Fawā'id al-‘abdiyya*, str. 636.)

26 U ovom slučaju se ne radi o hronološkom slijedu kao što je to slučaj sa veznicima *fa* i *tumma*, nego o nekom zamišljenom slijedu koji nije hronološki; u tom smislu najviše slični vezniku *wa* koji spaja dva sadržaja kao dijelove istog značenja bez impliciranja redoslijeda, pa kada kažemo *حَفِظْتُ الْقُرْآنَ حَتَّى سُورَةِ الْبَقَرَةِ* *Naučio sam napamet Kur'an Časni, čak i suru al-Baqara*, to ne znači da smo nju posljednju naučili.

27 Vidjeti: al-Rađī, al-Astrabādī, *Šarḥu al-Rađī ‘alā Kāfiya Ibn Ḥāğib*, IV, str. 394.

28 ‘Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfī*, III, str. 580.

29 Regens ili *al-‘āmil* je termin koji u gramatici zavisnosti podrazumijeva onaj rečenični dio koji ima sposobnost rekcije ili djelovanja na drugi rečenični dio, što rezultira njegovim određenim oblikom.

30 ‘Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfī*, III, str. 580.

31 Prema: al-Rađī al-Astrabādī, *Šarḥu al-Rađī ‘alā Kāfiya Ibn Ḥāğib*, IV, str. 395.

realizacija nije moguće razdvajati. Sadržaj koji slijedi poslije ovog veznika je dio sadržaja prije njega te im je vremenski okvir zajednički. Njihova se realizacija pri tome odvija postupno, jer je dosezanje krajnje vrijednosti, kao osnovno značenje koje se postiže ovakvim vezivanjem, radnja koja traje.³²

U skladu sa navedenim posebnim obilježjima vezivanja ovim veznikom, pretpostavljaju se određeni uvjeti kako bi vezivanje bilo jezički ispravno i kako bi partikula *hattā* zadržala svoju vezničku ulogu. A kako se ova partikula najčešće razumijeva kao prijedlog ukoliko poslije nje slijedi ime, ili kao partikula konjunktiva ukoliko poslije nje slijedi glagol u prezentskoj formi, potrebno je precizno definirati uvjete vezivanja veznikom kako bi se pravilno razumijevao sadržaj kojeg povezuje.³³

- Veznik *hattā* spaja isključivo ime sa sadržajem prije veznika, a ne glagol, niti partikulu, kao ni rečenicu. U slučaju da poslije partikule *hattā* slijedi rečenica, glagolska sa glagolom u perfektu i indikativnoj formi prezenta, ili imenska, ona onda ima ulogu *partikule otpočinjanja* (*ḥarf al-ibtidāʾ*), a ne veznika. Kao partikula otpočinjanja, *hattā* uvodi rečenicu sa zadatkom postizanja krajnjeg intenziteta smisla sadržaja spomenutog prije nje pa, iako se smisao preko partikule prenosi na rečenicu poslije nje, u biti je to samostalna rečenica. Na primjeru slijedeće dvije rečenice ‘Abbās Ḥasan objašnjava razliku između *hattā* veznika i partikule za uvođenje glagolske rečenice. Iskorištit ćemo te primjere u svrhe argumentiranja.³⁴ Prva rečenica sa primjerom vezničke funkcije *hattā* glasi *إِسْتَخْدَمْتُ وَسَائِلَ الْأَنْتِقَالِ حَتَّى الطَّيَّارَةَ* *Koristio sam /razna/ prevozna sredstva, čak i avion*, gdje vezničku funkciju prepoznamo u prenošenju padežnog stanja sa imena prije veznika (akuzativ, jer je u ulozi direktnog objekta) na ime poslije veznika. Druga rečenica glasi *صَفَحْتُ عَنِ الْمَسِيءِ حَتَّى حَجَلٍ وَتَرَكْتُهُ لِنَفْسِهِ حَتَّى نَدِمَ* *Okrenuo sam se od grešnika kako bi se postidlo i ostavio ga sa samim sobom kako bi se pokajao*, i u njoj imamo partikulu *hattā* koja nema vezničku funkciju, nego uvodi glagolske rečenice, svaki put smislom vezana za prethodnu u značenju namjere kao krajnjeg cilja. U istoj ulozi je i u stižu pjesnika kojeg navodi ‘Abbās Ḥasan: ... *مَلَأْنَا الْبَيْرَ حَتَّى ضَاقَ عَنَّا وَبَحَرَ الْأَرْضِ نَمَلُوهُ سَفِينًا* *Ispunismo kopno sve dok nas više nije moglo stati ... a mora na zemlji ispunit ćemo lađama*.³⁵

32 Vidjeti: M. Jahić, *Arapska gramatika u djelu al-Fawā'id al-'abdiyya*, poglavlje o veznici, str.637; ‘Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfī*, III, str. 584.

33 Iste uvjete navode ‘Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfī*, III, str. 580, Muḥammad As'ad al-Nādirī, *Naḥw al-luḡa al-'arabiyya*, al-Maktaba al-'ašriyya, Bayrūt, 1998, str. 859-860, al-Murādī spominje samo dva uvjeta, prvi i treći navedeni: al-Murādī, *al-Ġimmī al-dānī fi ḥurūf al-ma'ānī*, str. 548, te Muṣṭafā Ġalāyīnī, *Ġāmi'u al-durūs al-'arabiyya*, I-III, al-Maktaba al-'ašriyya, Bayrūt, 2005, III, str. 245.

34 ‘Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfī*, III; str. 580.

35 Ibid., str. 581.

- Drugi uvjet se tiče tipa imena koji slijedi poslije veznika, a pravilo je da to mora biti eksplicitno iskazano ime koje može biti u sva tri padeža, kao u primjeru spajanja imena u nominativu قَدِمَ الْحَجَّاجُ حَتَّى الْمَشَاءِ (*Pristigli su hodočasnici, čak i oni koji su pješačili*), zatim u genitivu مَرَرْتُ بِالْحَجَّاجِ حَتَّى الْمَشَاءِ (*Prošao sam pored hodočasnika, čak i /pored/ onih koji su pješačili*), i primjer spajanja imena u akuzativu رَأَيْتُ الْحَجَّاجَ حَتَّى الْمَشَاءِ (*Vidio sam hodočasnike, čak i one koji su pješačili*).³⁶ Tako se ne može smatrati veznikom partikula *hattā* u primjerima poput أَقْرَأُ الصُّحُفَ حَتَّى أَنْ أَقْرَأَ الْمَقَالَاتِ الْأَدَبِيَّةَ حَتَّى أَنْ أَقْرَأَ (*Volim književne članke, čak i novine volim da čitam jer je sadržaj poslije veznika neiskazani masdar (mašdar mu'awwal) أَجِبُ الْفِرَاءَةَ حَتَّى أَنْ أَجِبُ* u osnovi).

Kada je u pitanju vezivanje imena poslije prijedloga, ponavljanje prijedloga nije uvjet, osim u slučajevima kada njegovo ispuštanje može dovesti do značenja koje nije cilj, kao u primjeru سَافَرْتُ فِي الْأُسْبُوعِ الْمَاضِي حَتَّى فِي آخِرِهِ (*Putovao sam prošle sedmice, čak i na kraju /sedmice/*). Ponavljanje prijedloga ostavlja partikulu *hattā* u funkciji veznika, a smisao je putovanje u posebnim intervalima, pa i na kraju sedmice. U slučaju izostavljanja prijedloga, partikula *hattā* bi preuzela njegovu funkciju i značilo bi da je putovanje bilo u kontinuitetu tokom sedmice, sve do njenog kraja.

‘Abbās Ḥasan navodi primjere razilaženja gramatičara oko pitanja vezivanja lične zamjenice veznikom *hattā*, što se zbog svoje učestalosti ipak dopušta kao ispravno vezivanje.³⁷

- Treći uvjet podrazumijeva da sadržaj poslije veznika koji se veže mora biti dio sadržaja prije veznika za koji se veže, ili da je dio u odnosu na vrstu, ili da je poput njenog dijela. Ako se vratimo na prethodne primjere, primijetiti ćemo da su i hodočasnici koji pješice idu također hodočasnici, ako promatramo odnos između sastavnog dijela i vrste. Al-Murādī navodi slijedeći primjer vezivanja dijela koji nije istinski sastavni dio sadržaja prije veznika كَلَابُهُمْ قَدِمَ كِلَابُهُمْ حَتَّى الصَّيَادُونَ حَتَّى (*Stigli su lovci, čak i njihovi psi*) kao primjer dopuštenog vezivanja, jer su psi elemenat koji se logički vezuje za lov kao spomenutu radnju. Sličan primjer imamo i u stihu pješnika koji opisuje bijeg:

أَلْقَى الصَّحِيفَةَ كَيْ يُخَفِّفَ رَحْلَهُ وَالزَّادَ حَتَّى نَعْلَهُ أَلْقَاهَا

*Bacio je knjigu da olakša sedlo, i hranu, čak i sandale bacio je*³⁸

- Četvrti uvjet valjanosti vezivanja veznikom *hattā* jeste da se izdvaja-

36 Primjere navodi al-Murādī, *al-Ġinnī al-dānī fī ḥurūf al-ma‘ānī*, str. 546.

37 ‘Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfī*, III, str. 581; al-Nādirī i al-Murādī navode primjer خَرَجَ حَتَّى الطَّلَابِ حَتَّى أَنَا kao neispravan. Muḥammad As‘ad al-Nādirī, *Naḥw al-luġa al-‘arabiyya*, str. 859; al-Murādī, *al-Ġinnī al-dānī fī ḥurūf al-ma‘ānī*, str. ٥٤٦.

38 Isti primjer navode Ibn Hišām, al-Anṣārī, ‘Abd Allāh Ġamāl al-Dīn, *Šarḥ qatr al-nadā wa ballu al-šadā*, kritička obrada Muḥammad Muḥyī al-Dīn ‘Abd al-Ḥamīd, al-Maktaba al-‘ašriyya, Bayrūt, 1998, str. 330. i al-Murādī, *al-Ġinnī al-dānī fī ḥurūf al-ma‘ānī*, str. 547.

njem jednog elementa koji pripada navedenom sadržaju postigne novina u informaciji koja se daje u odnosu na prethodno navedeni sadržaj. U vezi s tim ‘Abbās Ḥasan tvrdi da nije ispravno kazati *قَرَأْتُ الْكُتُبَ حَتَّى كُنْتُ بِهَا* *Pročitao sam knjige, čak i jednu knjigu*, iako je vezani sadržaj poslije veznika ime, eksplicitno iskazano, iako nije, dakle, ni glagol ni partikula, te uprkos tome što označava element koji je dio skupa istih takvih elemenata, jer ovakvo vezivanje ne daje novi smisao.

Podsjetit ćemo da gramatičari Škole u Kufi negiraju vezničku prirodu ove partikule, smatrajući da sadržaj poslije nje podrazumijeva ponavljanje regensa. Međutim, većina gramatičara, sljedbenika Škole u Basri, svrstavaju je i u veznike, ali se ona u toj funkciji slabije koristi. Prema Muṣṭafi Ḥamīda, i u nefrekventnosti se može naći objašnjenje nepriznavanja njene vezničke funkcije.³⁹

Partikula hattā u funkciji prijedloga

Većina gramatičara u čije radove smo imali uvida partikulu *hattā* smatraju prijedlogom u svojoj osnovi, a sve druge njene funkcije kao sekundarne, proizašle iz ove osnovne.⁴⁰ U funkciji prijedloga ova partikula ima značenje doseganja krajnjeg cilja u realizaciji sadržaja (*intihā’ al-ġāya*). Njeno značenje je tu vrlo blisko prijedlogu *ilā*. I ova funkcija zahtijeva određene uvjete.⁴¹ Jedan od njih je da poslije prijedloga slijedi eksplicitno iskazano ime, odnosno da to nije lična zamjenica, osim iz stilskih razloga.⁴² Takvu situaciju imamo u primjeru *سِرْتُ إِلَى آخِرِ الطَّرِيقِ Iṣao sam do kraja puta*, gdje *kraj* predstavlja krajnji cilj radnje. Drugi uvjet je da sadržaj poslije prijedloga bude krajnji dio sadržaja prije veznika, ili suprotan njemu. Tako u primjeru *أَكَلْتُ السَّمَكَ حَتَّى رَأَيْتُهَا* *Pojeo sam ribu do glave* poslije prijedloga dolazi ime koje je sintaksički ime u genitivu pod utjecajem prijedloga, a semantikom upućuje na dio onoga što kao pojam označava sadržaj prije prijedloga (dio ribe). U ovom primjeru, s obzirom na semantiku prijedloga *hattā*, *glava* može biti dio sadržaja prije partikule po semantičkoj poziciji, a može se prethodni sadržaj realizirati do te

39 Muṣṭafā Ḥamīda, *Asālīb al-‘atf fī al-Qur’ān al-Karīm*, str. 187, 188.

40 Vidjeti: Muṣṭafā Ġalāyīnī, *Ġāmi‘ al-durūs al-‘arabiyya*, II, str. 180., al-Nādirī, *Naḥw al-luġa al-‘arabiyya*, str. 762., ‘Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfī*, II, 434., M. Jahić, *Arapska gramatika u djelu al-Fawā’id al-‘abdiyya*, str. 589.

41 Vidjeti: Muṣṭafā Ḥamīda, *Asālīb al-‘atf fī al-Qur’ān al-Karīm*, str. 186.; al-Murādi, *al-Ġinnī al-dāni fī ḥurūf al-ma‘āni*, str. 545. i 546., al-Nādirī, *Naḥw al-luġa al-‘arabiyya*, str. 762.

42 Ovaj stav zastupaju Sībawayh i sljedbenici Basranske škole, dok su pristalice Škole u Kufi, pozivajući se na primjere u stihovima nekih pjesnika, dopuštenim smatrali vezivanje *hattā* sa ličnom zamjenicom. Al-Murādī, *al-Ġinnī al-dāni fī ḥurūf al-ma‘āni*, str. 543.

krajnje tačke, pa se drugi dio rečenice može shvatiti na dva načina: i glava je pojedena, i pojedeno je sve do glave.⁴³

Ako sadržaj poslije partikule nije njen krajnji dio, ili suprotan njemu, bilo bi pogrešno upotrijebiti partikulu *hattā* u funkciji prijedloga, stoga nije ispravno kazati *فَرَأْتُ الْكِتَابَ حَتَّى نِصْفِهِ*, ali je dopušteno sa prijedlogom *ilā*. *فَرَأْتُ الْكِتَابَ إِلَى نِصْفِهِ*. Na ovome primjeru uočavamo razliku između dva spomenuta prijedloga koja se tiče vrlo preciznog pravila o upotrebi partikule *hattā* u ovoj funkciji.⁴⁴

Istim primjerom ćemo se poslužiti da bismo naglasili razliku između prijedloga i veznika. Ako u rečenici poslije partikule *hattā* slijedi ime iste padežne fleksije kao imena ispred (akuzativ), znači da se radi o vezniku, a smisao rečenice je drugačiji. Rečenica *كَأَلْتُ السَّمَكَ حَتَّى رَأْسِهَا* sa imenom *ra'saha* u akuzativu, značila bi *Pojeo sam ribu, čak i njenu glavu*. Osim toga, veznik *hattā* uvodi ime koje je krajnja tačka realizacije prethodnog sadržaja, dok je ime poslije prijedloga *hattā* nekad krajnja tačka, a nekad je realizacija završena do te tačke. To implicira još jedan detalj koji se tiče semantike ove partikule u prijedložnom i vezničkom značenju. Ako *hattā* u vezničkoj funkciji spaja ime u genitivu, nužno je ponoviti prijedlog, jer bi on, u suprotnom, sam za sebe, imao značenje prijedloga i smisao bi mogao biti drugačiji, kao što smo to ranije napomenuli.⁴⁵

Partikula hattā u funkciji partikule otpočinjanja

Kada su u pitanju druga značenja partikule *hattā*, kako smo već napomenuli, osim u funkciji veznika i prijedloga, ona se vrlo često javlja i kao partikula otpočinjanja. Uvjet za ovu funkciju je da poslije partikule slijedi posve neovisna imenska ili glagolska rečenica sa glagolom u perfektu ili prezentu, pri čemu se radnja iskazana prezentom dešava u trenutku govora, kao u primjeru imenske rečenice *قَامَ الْقَوْمُ حَتَّى عَمَرُوا خَارِجٌ* *Ustao je narod dok Amr izlazi* (i on sada izlazi) ili glagolske rečenice *أَضْعِي الْآنَ لِلْخَطِيبِ حَتَّى أَسْمَعُ وَ* *Završih stranicu do posljednjeg reda*; u navedenom primjeru to je riječ *الأخر*.⁴⁶ Radnja iskazana glagolima u indikativnoj

43 Vidjeti: M. Jahić, *Arapska gramatika u djelu al-Fawā'id al-'abdiyya*, str. 589; al-Murādī, *al-Ġinnī al-dānī fī hurūf al-ma'ānī*, str. 545. 'Abbās Ḥasan je stajališta da ova partikula u prijedložnoj funkciji upućuje na realizaciju sadržaja do krajnje tačke navedene poslije partikule, osim u slučaju kada u rečenici postoji sadržaj koji upućuje na drugačije značenje, kao u primjeru: *أَتَمَمْتُ الصَّفْحَةَ حَتَّى السُّطْرِ الْأَخِيرِ* *Završih stranicu do posljednjeg reda*; u navedenom primjeru to je riječ *الأخر*. 'Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfī*, II, str. 482.

44 Više: al-Murādī, *al-Ġinnī al-dānī fī hurūf al-ma'ānī*, str. 542; al-Nādirī, *Naḥw al-luġa al-'arabiyya*, str. 762; 'Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfī*, II, str. 482.

45 'Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfī*, III, str. 551.

46 Prvi primjer navodi Aḥmad bin 'Abd al-Nūr al-Māliqī, *Rasf al-mabānī fī šarḥ hurūf al-ma'ānī*, tehnička obrada Muḥammad al-'Izāzī, Dār al-kutub al-'ilmiyya, 1971, str. 152; drugi primjer navodi 'Abbās Ḥasan *al-Naḥw al-wāfī*, IV, str. 333.

formi prezenta poslije partikule označava radnju koja sigurno teče u trenutku govora, što je i uvjet za indikativ u ovom sintaksičkom kontekstu, ili će se ta radnja sigurno desiti u budućnosti. Primjećujemo da i u primjeru imenske rečenice imamo iskazan sigurni prezent. Ono što možemo zaključiti poredeći ovu funkciju sa konjunktivnom jeste da prezentska forma upućuje na realnost koja se trenutno odvija, a ne na neku planiranu ili željenu radnju koja je posljedica sadržaja iskazanog ispred partikule. U drugom slučaju obavezan je konjunktivni oblik prezenta te bi rečenica upućivala na namjeru, ali ne i radnju koja se sigurno realizira.

U kur'anskom primjeru *وَابْتَلُوا الْيَتَامَى حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ* (*I provjeravajte siročad /sve/ dok ne stasaju za brak*) semantički okvir sadržaja poslije partikule *hattā* je završetak krajnjeg cilja.⁴⁷

Slične primjere prepoznajemo i u drugim kur'anskim ajetima, poput *ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَوْا وَقَالُوا* *Poslije bismo kaznu blagostanjem zamijenili dok se ne bi umnožili i rekli ...*, gdje poslije partikule *hattā* slijedi posve neovisna glagolska rečenica.

Prema učenju Škole u Kufi, u slučaju da slijedi glagol u prezentu, pod utjecajem partikule *hattā* i pretpostavljene partikule *an*, postiže se masdarsko značenje, a partikula *hattā* je tada *al-nāšiba*. Osim toga, protagonisti Škole u Kufi su smatrali da ova partikula ima i petu funkciju, kada ima značenje veznika *fa*. Međutim, na osnovu našeg uvida u semantiku veznika, koja je strogo definirana sintaksičkim okruženjem, ističemo naš stav da svaki veznik ima svoje specifično značenje i nijedan ne može zauzeti mjesto drugog, a da ne promijeni semantiku konteksta u kojem se nalazi.

Partikula *hattā* je u ovoj funkciji sa osnovnim značenjem postizanja krajnje tačke nekog cilja semantički ostala vrlo bliska svojoj vezničkoj i prijedložnoj funkciji.

Partikula hattā u funkciji konjunktivne partikule

Prema sljedbenicima Škole u Basri i ova funkcija pripada prijedlogu, s tim da se sadržaj sa glagolom u konjunktivu smatra neiskazanim masdarom (*maṣdar mu'awwal*), ali ćemo je mi ipak predstaviti kao posebnu funkciju s obzirom na to da se ovaj termin susreće kod protagonista Škole u Kufi i njihovih sljedbenika.⁴⁸ Dakle, ova partikula prethodi glagolskoj rečenici u kojoj

47 Al-Qur'ān, *al-Nisā'*, 6.

48 Partikula *hattā* u djelu *Mu'ğam i'rāb alfāz al-Qur'ān al-Karīm* autora Muḥammada Sayyida Ṭantāwīya ispred glagola u prezentu i u formi konjunktiva označena je kao *al-nāšiba*, vidjeti: Muḥammad Sayyid Ṭantāwī *Mu'ğam i'rāb alfāz al-Qur'ān al-Karīm*, Maktaba Lubnān, Bayrūt, 1998; Muṣṭafā Ġalāyīnī je tretira kao prijedlog koji u sebi sadrži partikulu *an* te je konjunktivna forma posljedica njenog djelovanja, a ne same partikule *hattā*, vidjeti: Muṣṭafā Ġalāyīnī, *Ġāmi' al-durūs*, str. 180; Ibn Hišam zastupa

se konjunktivnom formom postiže značenje partikula (كَيْ) i (لَا) *kako bi* i إِلَى (أَنْ) *sve dok*.

Prvo značenje prepoznamo u primjeru أَطِيعَ اللَّهَ حَتَّى تَقُورَ بِرِضَاهُ *Pokoravaj se Allahu kako bi s Njegovim zadovoljstvom pobijedio*, u kojem je jasno da partikulu *hattā* možemo zamijeniti partikulom لَا (*lām al-ta'īl*) *da* ili njoj srodnom partikulom كَيْ *da, kako bi*.⁴⁹ U ovom sintaksičkom kontekstu prvi sadržaj uzrokovan je drugim, što je jedan od uvjeta konjunktivne forme glagola koji slijedi poslije ove partikule.

Glagol će biti u konjunktivu poslije partikule *hattā* i pod uvjetom da izražava budućnost u odnosu na govorno lice ili u odnosu na sadržaj koji joj prethodi. Tako u primjeru كُرْ'انِكُوكَا اَجَتَا اِلَيْنَا حَتَّى يَرْجِعَ اِلَيْنَا قَالَوْا لَنْ نَنْزِرَ عَلَيْهِ عَاكِفِيْنَ حَتَّى يَرْجِعَ اِلَيْنَا *Mi ćemo mu se klanjati sve dok nam se ne vrati Musa* - *odgovorili su oni razumijevamo povratka Musaa a.s. kao radnju koja će se desiti prva u odnosu na drugu spomenutu prije partikule hattā*. Osim toga, sadržaj koji slijedi poslije ove partikule ne smije biti uzrokovan sadržajem koji joj prethodi, jer bi u tom slučaju bio obavezan indikativ; tako u primjeru سِرْتُ حَتَّى اِشَاوْا سَمَ دَوْكَا حَتَّى اِشَاوْا سَمَ دَوْكَا *Išao sam dok se sunce nije pojavilo* imamo obaveznu konjunktivnu formu poslije ove partikule, jer je očito da izlazak sunca nije uzrokovan hodom.⁵⁰

Ukoliko se poslije ove partikule javi indikativna prezentska forma, to bi značilo da partikula *hattā* spaja dva neovisna sadržaja i u tom slučaju bismo njenu funkciju definirali kao partukulu otpočinjanja. Indikativ će upućivati na sadašnje vrijeme glagola koje u sebi ne podrazumijeva zamišljenu partikulu *an*. Primjer indikativa poslije ove partikule prepoznamo u primjeru نَامُوا حَتَّى مَا يَسْتَيْقِظُونَ *Spavali su dok se ne probudiše*, gdje je druga radnja smještena u sadašnjost koja odgovara trenutku govora, ili u primjeru سَأَلْتُ عَنْكَ حَتَّى لَا أَحْتَاجُ *Pitao sam za tebe čak iako nemam potrebu /da pitam identičnog semantičkog konteksta*.⁵¹ U oba primjera radnja obilježena glagolom u indikativnoj formi predstavlja budućnost u odnosu na onu iskazanu ispred partikule koja se realizira postepeno.

Primjere partikule *hattā* sa rekcijom konjunktiva imamo u brojnim kur'anskim ajetima, poput primjera: وَلَا يَزَالُونَ يُعَادِلُونَكَ حَتَّى يَرْدُوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ *Oni će se neprestano boriti protiv vas da vas odvrate od vjere vaše*⁵², gdje prepo-

suprotno stajalište u odnosu na protagoniste Škole u Kufi tvrdeći da je protivno prirodi arapskoga jezika da jedna partikula može djelovati jedanput na glagole, a drugi puta na imena, vidjeti: Ibn Hišām, *Šarḥ qatr al-nadā*, str. 76.

49 Primjer navodi Muṣṭafā Ġalāyīnī, *Ġāmi' al-durūs*, str. 180.

50 Vidjeti: Ibn Hišām, *Šarḥ qatr al-nadā*, str.76-77.

51 Primjere navode Muṣṭafā Ġalāyīnī, *Ġāmi' al-durūs*, str. 180. i al-Murādī, *al-Ġinnī al-dānī fī ḥūruf al-ma'ānī*, str. 555.

52 Al-Qur'ān, *al-Nūr*, 27.

U vezničkoj funkciji partikula *ḥattā* (*al-‘āṭifa*) nikad ne uvodi rečenicu. Uvodi ime koje predstavlja krajnju tačku u realizaciji sadržaja koji joj prethodi i svojom semantikom upućuje na postupnost u toj realizaciji. Može se kazati i da izdvajanje jednog elementa koji pripada prethodno spomenutom sadržaju, kao njegovog krajnjeg cilja u realizaciji, rezultira isticanjem važnosti osnovne informacije koja se želi odaslati. Iako u ovoj funkciji partikula *ḥattā* nije frekventna i u Kur'anu se kao veznik ne pojavljuje, jezik je ipak precizirao stroga pravila koja definiraju semantičko-sintaksički kontekst u kojem može ispoljiti svoju vezničku funkciju.

I u prijedložnoj funkciji partikula *ḥattā* (*al-ḡarra*) djeluje samo na eksplicitno ispoljenu imenicu koja je semantički dio prethodnog sadržaja i, također, označava realizaciju krajnjeg cilja sadržaja koji mu prethodi. Iako je semantički bliska prijedlogu *ilā*, sintaksički gledano razlikuju se po tome što prijedlog *ilā* može djelovati i na ličnu zamjenicu.

Ukoliko poslije partikule *ḥattā* slijedi sintaksički potpuno neovisan rečenični sadržaj, onda je njena funkcija otpočinjanje novog sadržaja (*al-ibtidā'iyā*) koji može biti u vidu imenske ili glagolske rečenice. Prezentska forma u ovakvoj rečenici neće biti u konjunktivu jer se radnja dešava u trenutku govora, ili je govorno lice to tako željelo saopštiti. Međutim, zaključujemo da je osnovno značenje i u ovoj funkciji značenje postizanja krajnje tačke smisla, što je semantički čini bliskom vezničkoj i prijedložnoj funkciji.

Za razliku od funkcije uvodne partikule *ḥattā*, njena konjunktivna funkcija (*al-nāṣiba*) se prepoznaje po uvođenju radnje koja se realizira u budućnosti u odnosu na govorno lice, ili u odnosu na sadržaj ispred partikule. Pri tome treba imati na umu da je, semantički promatrano, sadržaj poslije ove partikule uzrok realizacije prethodno spomenutog sadržaja. Ako usporedimo partikulu *ḥattā* za otpočinjanje sa konjunktivnom, primijetit ćemo da prezentska forma upućuje na realnost koja se trenutno odvija, a ne na neku planiranu ili željenu radnju koja je posljedica sadržaja iskazanog ispred partikule i koja se manifestira u obaveznoj konjunktivnoj formi glagola.

Specificity of the *ḥattā* particle in Arabic language

Abstract

Particles (al-ḥurūf) are, in the Arabic language, one of three types of words that are formally defined as immutable and in semantic terms as incomplete words the meaning of which is only reached in context. Some of the particles change their semantic field by changing the syntactic environment, which can be a problem in understanding the Arabic text.

The *ḥattā* particle builds different syntactic contexts in which it performs multiple functions, resulting in a multiplicity of its semantics. This paper seeks to present it in all its functions in order to draw attention to the conditions under which a particular function is realized, as well as to the meanings it attains in certain syntactic frameworks.

By looking at the traditional and contemporary linguistic literature, we want to show that the *ḥattā* particle can function as a conjunction, proposition, beginning particle, and conjunctive particle. Its various functions are realized in certain syntactic environments in which its task is to connect certain parts of a sentence, or to introduce one independent content and to achieve a certain meaning.

Key words: particles, conjunctions, propositions, Arabic language, grammar.